

Николай Кърков и Станимир Панайотов

Автономизъм, марксизъм, революция: бележки отнякъде

Темата и съдържанието на книгата, която читателят държи в ръцете си, неизбежно провокират множество въпроси, чиито отговори не са непременно очевидни. Ако споменем някои от най-вероятните такива: Не се ли уморихме вече от марксизми, пък били те и автономистки? Не си ли научихме урока, че от марксизма добра теория не става, а дори напротив? И какво е това животно „автономистки марксизъм“ в края на краищата? Не е ли то по същността си производно, или поне по-близко до анархизма, превръщайки фразата „автономистки марксизъм“ в несводимо противоречие? Какво мотивира избора на толкова много текстове и традиции, много от които не използват термина и дори може би не биха се припознали в него? И какво целим да постигнем с публикуването на тази книга, особено в контекста на съвременна постсоциалистическа България?

Това въведение към сборника *Автономизъм и марксизъм: от Парижката комуна до Световния социален форум* цели да отговори на тези въпроси, повече или по-малко в гореспоменатия им ред. Намираме това за още по-важно предвид факта, че те задвижиха замисъла и реализацията му, с всички негови предполагаеми достойнства (за което са отговорни много хора) и с всичките му неизбежни недостатъци (за което отговорност носим само ние като нейни съставители и редактори). Издаваната от нас книга, не по-малко от всяка друга, е изтъкана от противоречия и вътрешни напрежения. Те не могат да бъдат снети от нито един диалектически синтез. Да се опитваме или да целим да сведем многоезичието на събраните тук автори и текстове до монологизма на една абсолютна и безусловна интерпретация, следователно би било не само неуместно, но и невъзможно. По-скоро искаме да обсъдим своите основания за създаването на този сборник, чиято цел не е само да умножи теоретичните перспективи, но и - или поне така се надяваме - да направи една политическа интервенция.

Въпрос #1: Що е автономистки марксизъм?

За активисти или политически мотивирани интелектуалци, особено

със симпатии към марксизма, е добре познат „либералният“ аргумент, че „марксизмът/комунизмът/социализмът е добър на теория, но не работи на практика“. Аргументът проектира една социална онтология, в рамките на която големите теми за солидарността и взаимопомощта, за края на експлоатацията и за преустановяване на стоковия фетишизъм са сами по себе си основателни и дори привлекателни, но влизат в конфликт както с реалните измерения на човешката природа (с нагласите на „обикновения човек“), така и с характерологията на политическите и икономически институции. Оттук и не само напрежението между (добрата) теория и (лошата) практика, но и злощастните последствия на опита, практиката да се положи в прокрустовото ложе на теорията. Без да търсим парадокса, но не и без доза ирония, сме склонни да се съгласим с този аргумент, но с две необходими и крайно важни уточнения. Правим тези уточнения не само за да дефинираме понятието „автономистки марксизъм“, но и за да покажем по какво той се различава, според нас, не само от капитализма, но и от голяма част от традиционната марксистка традиция.

Най-напред, намираме за напълно уместен либералния аргумент за напрежение между (сравнително добра) теория и (абсолютно лоша) практика, стига обаче той да бъде приложен към почвата, която го подхранва. Другояче казано, според нас именно капитализмът, а не марксизмът/социализмът/комунизмът като социален порядък предлага едно себеразбиране, което на теория може и да звучи убедително и привлекателно, но чиято практическа реализация води до катастрофални последствия¹. Нека илюстрираме това противоречие с един класически пример (макар да можем да предложим и много други): добре познатата теза, че капитализмът е равностепенен на сво-

1 По схватлив (ако и на места твърде техничен) начин това бива доказвано в теорията на Негри за „комунизмът на капитала“. За да избегне собственото си самоунищожение, и в добавка към ограждането на общите блага, неолибералният капитал комунизира определен тип нематериален труд и постиженията на когнитариата, но не отменя нито теорията на стойността, нито самата принадлежна стойност, което го поставя в парадоксално положение (което пък сякаш го спасява, доколкото капитализмът е толкова по-диалектически от комунизма, колкото по-противоречив е). Но тази тенденция не трябва да се бърка със „социализацията на инвестициите“ у Кейнс. Вж. Antonio Negri, *Goodbye, Mr. Socialism: Radical Politics in the 21st Century*. London: Serpent's Tail, 2008, pp. 157-180. Подобна идея бива развивана от Паоло Вирно, и в друга посока от Джон Холоуей, чиято теория на правенето срещу труда може да се чете през пропуснатото от него „оработяване“ на съветите у Колонтай. Вж. Джон Холоуей, *Пропускай капитализма*, превод: Колектив, София: Анарес, 2013, и текста на Колонтай в този сборник; бел. авт.

бодния пазар, който на свой ред се явява най-добрият регулатор на социалните отношения. В рамките на една такава дефиниция, пазарът действа най-напред като един вид филтриращ механизъм, който позволява на „най-добрите“ (най-интелигентните, най-трудолюбивите, най-умелите и т.н.²) да оставят зад гърба си голяма част от конкуренцията, пресявайки, фигуративно казано, сеното от плявата. Но на второ и не по-малко важно място, пазарът не само стимулира икономическо и социално неравенство, но и осигурява умножаване на материалното и икономическо благосъстояние в низините според това, което икономистите наричат *trickle-down economics*. Така например хора като Бил Гейтс (Майкрософт) и Марк Зукърбърг (Фейсбук) не само трупат огромни богатства благодарение на своите предприемачески способности, но и създават предпоставките за технологическа революция, която обслужва интересите на милиони хора по света. Капитализмът днес се представя като неохуманитарен проект, който връща с едната ръка това, което е взел. Но под каква форма?

Такава е теорията, или, ако върнем към живот един леко позапращен термин, *идеологията* на капитализма. Практиката обаче ни сочи в една много по-различна посока. И не само защото, предвид господстващата роля днес на финансовата икономика над материалното производство, огромната част от нас нямат нито познанията, нито най-вече ресурсите да участват реално на финансовите пазари. А преди всичко защото огромните печалби на тези пазари се реализират в условията на абсолютна непрозрачност на информацията и на почти пълен монопол на ресурсите, което обяснява способността на финансови спекуланти, транснационални компании и на хедж фондове да печелят милиони долари буквално за минути и нерядко на огромна цена за цели общности и дори държави. Не случайно, както твърди френският историк Фернан Бродел, основата на капитализма в строгия смисъл на думата не е свободният пазар, а това, което той нарича „анти-пазар“, почти херметично затворения кръг от институции, практики и агенти, чиято логика не би могла да бъде по-далеч от тази на демократичния обмен. А що се отнася до балансиращата роля на пазара и на способността му да облагодетелства и най-непривилегированите, това е теза, която едва ли се нуждае от оборване, 5 години след началото на Голямата световна рецесия, малко повече от две от старта на движението Осциру (с неговия лозунг за антагонизма между 99 % срещу най-богатия 1 %). И

2 Вж. текста на Джеймс, Дунаевская и Лий в този сборник относно начините на труд в СССР и САЩ и теорията за държавния (съветски) капитализъм; бел. авт.

особено в контекста на съвременна България, на продължаващите протести и окупации, чиято мотивация отдавна вече не е замяната на един елит с друг, а нарастващата критическа нагласа към арогантната симбиоза между политическа и икономическа олигархия и между официална власт и мафиотски структури: неизменното доказателство, че всяка икономика е политическа икономика, че всяка демокрация (или, с думите на Бадиу, капитало-парламентаризъм) си има своята мафия.

На едно второ и по-сериозно равнище обаче, либералният аргумент за разрива на теорията и практиката у марксизма има своите основания (макар и по по-различни причини от тези на неговите автори). В определена степен е напълно вярно, че за голяма част от марксистката традиция именно теорията е тази, която има примат над практиката, като обаче анулира както себе си, така и същата тази практика в процеса на своята реализация. Такова например е тълкуването на американския автономистки марксист Хари Клийвър във великолепната му книга *Reading Capital Politically*, което до голяма степен вдъхновява собственото ни разбиране за автономизъм³. Както показва Клийвър, безкрайно разнородни течения в марксизма като болшеvizма и критическата теория на Франкфуртската школа, споделят раздвояването на теория и практика, свеждайки ролята на работниците до тази на пасивна маса, която се нуждае от външен стимул, за да инициира дейност. Така както марксизъм-ленинизмът привилегирова ролята на партията като единствено способна да води масите към социалистическото бъдеще например, така и критическите размисли на франкфуртци привилегирова ролята на професионалните интелектуалци като единствено способни да схванат и теоретизират механизмите на господство във всичките му нюанси. И в единия случай, и в другия, теорията не само трябва да се принесе отвън, стимулирайки иначе пасивната и инертна практика, но често пъти има и (най-малкото) парализиращ ефект върху тези, за които се предполага, че не биха могли да действат без нея. Резултатът така е не само закостеняване и анулиране на радикалния потенциал на самата теория, но и опорочаване на политическата практика.

Можем да си представим, разбира се, и обратното отношение между теория и практика, според което практиката или въобще не се нуждае от теория, или спонтанно я разгръща върху собствените си основи и по силата на вътрешноприсъщата си логика (вж. въпрос

3 Вж. особено гл. 1 в книгата на Клийвър: Harry Cleaver, *Reading Capital Politically*, Brighton, Sussex: Harvester Press, 1979; вж. по-специално и pp. 55-76; бел. авт.

#3). Ако трябва обаче да резюмираме в едно изречение мотивацията за нашия сборник, то бихме казали, че тя се състои в убеждението ни, че автономисткият марксизъм избягва тази фалшива идентичност между теория и практика, било под формата на примата на теорията над практиката, било обратното. За автономисткия марксизъм, за разлика както от теоретическия вангардизъм, така и от волунтаристското спонтанничество, теорията и практиката се разгръщат на фона на нестихващото си диалектическо напрежение, според което най-добрата теория е тази, която се ражда в контекста на конкретни политически борби, така както практиката достига нови равнища на радикализъм тогава, когато разчита на радикална теория. С други думи, теорията нито предхожда практиката, която след това често пъти я анулира, нито пък е строго ограничена или органично създадена от нея, защото двете съществуват в отношения на взаимозависимост и взаимно подсилване.

Или, ако илюстрираме това отношение с примерите на две застъпени в нашия сборник традиции: През 60-те и 70-те години на миналия век италианските пост-операистки марксисти се обръщат към някои полузабравени текстове на Маркс, като първоначално замислената като „част VII” от *Капиталът* глава със заглавие „Резултати от непосредствения процес на производство“ (публикувана за пръв път през 1933 г.) и *Основи на критиката на политическата икономика* (публикувана за пръв път през 1953 г.), за да разгърнат оригинални понятия като „социална фабрика”, „реално субсумиране на труда от капитала”, „всеобщ интелект”, „масов работник” и т.н., които обаче биха били неразбираеми въвн от контекста на борбите на италианския пролетариат (включително на неговите маргинални подгрупи) срещу италианския капитализъм от „южен тип”. По горе-долу същото време, югославски марксисти от кръга „Праксис“ се връщат към текстовете на ранния Маркс (също недостъпни за широката публика до 30-те години на XX в.), с големите теми за отчуждението, родовия характер на човека и т.н., за да предложат радикална критика не толкова на западния капитализъм, а на своя собствен югославски социализъм от самоуправленски тип. Теоретичните препратки и концептуален апарат в тези два случая са напълно различни, така както е различен контекстът на работническа борба в Италия и бивша Югославия. Но и двете носят радикален политически заряд именно благодарение на нестихващата диалектика между теория и практика.

Така че, ако се опитаме да дадем максимално синтетичен отговор на горния въпрос #1 под формата на дефиниция: под автономистки марксизъм разбираме способността на трудещите се хора (в най-широкия смисъл, от работници във фабриките до домашни

прислужници, и от софтуер специалисти до служители в третия сектор) самостоятелно да определят своите борби и стремежи, както и своите творчески практики, труд и техния контрол (доколкото се самовъзприемат като общност), и то не само срещу капитализма, а често пъти и срещу своите традиционни институции, като партиите, профсъюзите и дори марксистките интелектуалци. Подобно напрежение е определящо, но то не е отрицание нито на работническата автономия, нито на партийната или профсъюзната организации и не разгражда политическия потенциал на самоуправлението, както ще обясним по-долу.

Въпрос #2: Как подбрахме включените текстове?

Това, разбира се, е една поне на пръв поглед може би недостатъчно ясна, защото е твърде широка, дефиниция на автономисткия марксизъм, която се нуждае от допълнително уплътняване. Тази съзнателно търсена широта на дефиницията обаче повлия и на избора на автори и текстове. Като съставители, в ретроспекция сме съвсем наясно, че селекцията на текстови материали в нашия сборник беше колективен продукт на няколко взаимодействия си фактора. Най-напред, тя беше плод както на нещата, които знаехме предварително (като например интервенциите на ситуационистите или на италианските автономисти през 60-те и 70-те години), така и на тези, които научихме в процеса на работа (като приноса на тенденцията Джонсън-Форест в САЩ през 50-те или този на Работническата опозиция в Русия през 20-те години). Наред с това обаче - и казваме това без излишна скромност - тя беше и резултат на границите на собственото ни невежество, на огромното поле от незнание или недостатъчно познание, с което се сблъскахме в изследователската си работа. В рамките на това (учено) незнание обаче се опитахме да дадем максимална представителност на колкото се може повече школи и традиции в полето на автономисткия марксизъм. Малко схематично казано, този стремеж към представителност се изразява в поне четири аспекта.

1. Времеви. Както показва и съдържанието на нашия сборник, умишлено се опитахме да застъпим текстове от втората половина на XIX в., та и до днес. Така първият включен от нас материал представлява откъс от *Гражданската война във Франция* (1871 г.), текст, в който за нас Маркс се доближава максимално до основните позиции на автономизма, докато последният ни избор, коментар на португалския социолог Боавентура де Суса Сантос върху предизвикателствата на/пред Световния социален форум, датира от 2007 г. Макар и

да не успяхме да включим тук задочния диалог на Маркс с Бакунин върху темата на Парижката комуна, както и историографските свидетелства на Меринг, гromящи Маркс, каквото беше първоначалното ни намерение, нито пък откъс от, да речем, последния колективен текст на Харт и Негри (*Declaration*) поради липса на време и място, времевият отрязък, който покрива съдържанието на нашия сборник е от почти век и половина, с широко представяне на дебати от 20-те, 60-те и 70-те години и т.н.⁴

2. Пространствен. Повечето англоезични сборници по автономистки марксизъм фокусират главно върху западноевропейските практики на автономизъм, и по-специално върху опита на италианските пост-операистки марксисти. Ние също така включихме различни течения и традиции от Западна Европа, от привържениците на работническите съвети в Германия и Холандия през 20-те, през Ситуационистите във Франция и самите италиански автономисти. Но сборникът ни също така предлага представителна селекция от текстове на тенденцията Джонсън-Форест, в която ключова роля играе карибският марксист С. Л. Р. Джеймс, автор като бащата на популярното образование Паоло Фрейре от Бразилия, критични към болшевиизма марксисти от ранните години на Съветския съюз, както и марксистки хуманисти от бивша Югославия. Т.е. географският обхват на сборника включва четири континента - а те не са повече по простата причина, че нямахме възможност да изследваме разгръщането на автономистки марксистки нагласи на други места, например в Африка⁵.

3. Тематичен. Изборът на текстове следваше и един тематичен критерий. Това е вероятно най-явно в една от секциите на съдържанието, макар и най-кратката, което умишлено обособихме като отделна от останалите и с която имаме повод да се гордеем: тази на феминисткия автономистки марксизъм. Решихме да отделим феминистките интервенции в отделна част от книгата най-вече поради факта, че докато в огромната си част марксистите автономисти фокусират вниманието си върху процеса на производство (бил той материален, или нематериален) като централната арена на борбата срещу капитализма, това често пъти става на гърба на жените, които са ос-

4 Вж. съответно текста на Бакунин, „Парижката комуна и идеята за държавата”, в: *Bakunin on Anarchism*, New York: A.A. Knopf, 1972; Франц Меринг, *Карл Маркс. История на неговия живот*, превод Никола Попов, София: Издателство на БКП, 1957, сс. 523-533; Michael Hardt and Antonio Negri, *Declaration*, New York: Argo Navis, 2012; бел. авт.

5 Но вж. препратките в текста на Рене Ризел тук; бел. авт.

тавени да се грижат за дома, да чистят, готвят, мият чиниите и да се грижат за децата. Основният принос на марксистките феминистки се състои в опита им да политизират именно тази сцена на социалното възпроизводство, която, както недвусмислено показват те, е не само един безкрайно важен терен за експлоатацията за капитализма, но и носи огромен подривен потенциал. Феминистките критики вътре в автономизма доказват неговата отвореност, доколкото феминизмът служи като подриване в подриването. Особено важна за нас е критиката, която феминистките теоретици предлагат не само на капитализма, но и на патриархалните и сексистки отношения, вътрешнопри- същи дори на една така демократична и открита традиция, като тази на автономисткия марксизъм. Освен всичко останало се надяваме изборът на текстове в тази част да допринесе и за задълбочаване на феминистките дебати в България, които, поне на ниво mainstream, често пъти се люшкат между технократството и либерализма.

4. Методологически. И най-сетне, изборът ни има също така и своята методологическа страна. С голямата част от текстовете, включени тук, целяхме да застъпим и тясната зависимост между теория и практика, да покажем как двете взаимно се подхранват и подсилват. Така например сред текстовете на италианските марксистки откриваме не само теоретични дискусии на понятия като всеобщ интелект или автономистка хипотеза, но също така и просторни анализи на практики като тази на свободните радио станции в Италия (Радио „Аличе“) или на *autoreduzione*, практиката на отказ от заплащане на автобусни или кино билети или колективното намаляване на наемите за квартири и електроенергия, широко използвани в Италия през 70-те години на миналия век. По сходен начин подборката на материали от френските ситуационисти също така включва не само идеи върху работническите съвети, но и дискусии на практики като *dérive* и *détournement*. И т.н.

Най-общо казано, целта на нашия подход беше да дадем максимална плътност и на *двете страни* на понятието „автономистки марксизъм“. От една страна, опитахме се да бъдем максимално чувствителни към практиките на автономия, на създаването на алтернативни форми на социални отношения, на материално (и нематериално) производство и възпроизводство, отвъд закостенелите йерархии на капитализма. От друга, държахме да теоретизираме тези автономистки практики от марксистка позиция, мотивирана както от критика на капиталистическия социален порядък и от стремежа за неговото преодоляване, така и от ясното разбиране, че същите тези практики никога не се извършват във вакуум, нито пък имат достъп до някакво „чисто“ и абсолютно прозрачно измерение, в което да са напълно

откъснати и недокоснати от света, в които се реализират. Т.е. целта ни беше да избегнем идентифицирането на автономизма (от марксистки тип) с утопията (поне в нейния нео-хегелиански вид). За нас, напротив, е особено важно да мислим двете заедно, автономизъм и марксизъм, или автономистки марксизъм. Оттук и разбирането ни за фундаментална разлика между теориите и практиките на автономистки марксизъм и това, което днес набира популярност (не само, но също така и в България) под формата на идеи за автономия, *взети сами по себе си*.

Въпрос #3: Защо автономизъм, а не просто автономия?

Един от ключовите проблеми, провокирали създаването на настоящия сборник, беше да покажем как автономията е много по-комплексен феномен от сепаратизма. Това е толкова по-важно, защото във всякакви пространства на автономизма (скуовете, социални центрове, „временни автономни зони“ и подобни общности) днес протестни движения си служат с понятие за автономия, с което обозначават независимост на една група (и по-често - шепа) хора от държавата или други вертикални и производни на нея структури. Така в популярното възбуждение на движения за пряка демокрация автономията се явява като спасителен остров между държавната принуда и левите ѝ критики: едно сякаш празно пространство, което предоставя възможност както за антидържавническа, така и за анти-идеологическа нагласа, които отричат впримчването си във всякакво идеологическо мислене. Сякаш автономията няма кумири, фетиши и процес на отчуждение: сякаш тя е лакмус тестът на освободителните движения днес, повярвали в постидеологическия фетиш на една най-политическа автодеполитизация, чиято идеологическа форма е все така антикапитализмът.

Може и така да е, но за какво освобождение става въпрос, и от какво? Автономизмът никога не е бил нито анархизъм, с неговото тотализиращо и неисторическо схващане за свобода „от“, нито безкритичен марксизъм, за който революцията кулминира с поемането на държавните лостове. Тук е уместно да споменем и паралела, който съзираме между анархизма и марксизма (от съветски тип). И анархизмът (донякъде с изключение на анархосиндикализма на Малатеста например), и съветският марксизъм оперират с идентични и изоморфни понятия за освобождение и противоречие. Така както анархистите често пъти действат, сякаш Държавата или я няма, или може да бъде разрушена във всеки един момент, така и съветските

диалектически материалисти настояват за нейното постепенно отмиране по пътя към „светлото бъдеще“ (което не им пречи заедно с това да засилват властовите ѝ механизми, в една перверзия на диалектиката⁶). И за едните, и за другите Държавата или я няма, или я има, но без това да внася значителна разлика нито на теоретическо, нито на практическо равнище. С други думи, и двете страни мразят както държавата, така и диалектиката/опосредяването, макар и по различни причини. Автономисткият марксизъм, напротив, запазва противоречивостта в противоречието, присъщо на диалектиката не просто на държавата, а на човешката общност⁷. Той се явява като екзистенциалния модус на противоречието между организация и спонтанност, между власт и маси, между партия и профсъюз и в крайна сметка между водач и партия/профсъюз. Унищожаването на това противоречие логично води до унищожаването на практикуващите автономия общности.

Тук е моментът да кажем защо говорим за автономизъм, а не просто за автономия. И не само защото за мнозина идейното пресичане между автономизъм и марксизъм е противоречие само по себе си (предвид тежкото наследство на „реалния социализъм“). А и заради критиката, че вече сме преживели достатъчно -изми, доказали се като провалени социални проекти и сриващи се под собствената си идеологическа тежест (вж. по-горе въпрос #1). Този възглед често пъти изхожда от позиция, която гледа на автономията като не само на постсоциалистическа, но и постидеологическа алтернатива (в странен и показателен паралел с либералната гледна точка). Така простото отправяне към социалноосвободителни движения и анклавни на свободата на „Автономия“ се срива в аисторичност, защото автономията е феномен, стар колкото Парижката комуна и експериментален, колкото ССФ. Неквалифицираната употреба на идеята за „автономия“ изисква стихийността на революционните маси да се мисли като временна прищявка на самия дух на времето и разгръщащите се борби - сякаш от страх, че усядането на едно движение както в понятие, така

6 За само привидния парадокс на сталинисткия диамат, който не само подкрепя едновременното отмиране и засилване на държавата, но и вижда второто като средство за реализация на първото, вж. Predrag Vranicki, „Theoretical Foundations for the Idea of Self-Management“, в: *Praxis International*, Vol. VIII, 1972; бел. авт.

7 Подобна идея - която е най-объркваща там, където е най-ясна - бива развита от Борис Гройс в последната му книга чрез една сякаш подривно квазисталинистка философия на езика. Вж. *The Communist Postscript*, trans. by Thomas H. Ford, London: Verso, 2009, p. xvii; бел. авт.

и в действителна структура/институция, ще го самоснеме. Понятието за „автономия” в този смисъл има претенцията да бъде непротиворечиво, доколкото е неуловимо както за идеологизация, така и за манипулативна свръхполитизация. Ние противопоставяме на този възглед понятието „автономизъм”, дефиниран като способността на хората диалектически да променят йерархичните институции чрез създаването на техни алтернативи, без да вярваме, че последните са изцяло „горизонтални”. Защото бягството от фигурата на водача е толкова илюзорно, колкото и бягството от понятието за автономизъм, както и това от идеологизацията му въобще.

Има различни нива на противоречие в автономизма: индивид-група, водач-партия, профсъюз-партия и т.н. Подобно напрежение е определящо, но то не е отрицание нито на работническата автономия (или на днешния по-горчив език: на потенциала на прекариата) или на партийната или профсъюзната организации, нито разгражда политическия потенциал на самоуправлението. За мнозина (включително у нас) способността за самоопределяне е сърцето на аргумента за сливането на пряка демокрация и автономизъм. В действителност това е преработка на изтласканото течение на **автономисткия марксизъм**, подложено на исторически компромис и компрометиране както отляво, така и отдясно. Така, от една страна, триумфът на постсоциалистическата идеология изтласка марксизма като провален мирогледен проект, докато, от друга, множество съвременни (и не винаги) лявоидентифициращи се фракции пропагандират (работническата) автономия като неприсвоима и некорумпируема от политиката. Резултатът е, че автономизмът е подложен на имунизация от собствената си политизация в борбата, която го е създавала, свеждайки го до сепаратизъм. Нищо чудно, че мнозинството от освободителни движения днес изглеждат като партита на хора, които търсят трудова си заетост от онези, което пият шампанско над тях и ги снимат с мобилните си телефони, докато им се присмиват световноисторически. Днес не е нужно да яздиш кон, за да бъдеш Бонапарт и разумът едновременно. Достатъчен е само един i-phone.

Историята на автономисткия марксизъм разгръща именно тези противоречия, без да ги сменя от сцената на политическите идеологии, за разлика от идеологията на пряката демокрация. Можем да го определим като революция вътре в диалектиката между спонтанност и организация, между институция и реформа. Автономистките идеи са в основата си преобразуваща критика на социалдемократията и социалреформизма, но те далеч не са и завръщане към първата фаза от хипотезата на Бадиу. Всъщност това, което за целите на този сборник ние дефинираме като автономистки марксизъм, е онази фаза на

комунистическата хипотеза, която в момента липсва от пейзажа на дебата върху „идеята за комунизма”⁸.

Въпрос #4: Какво се надяваме да постигнем с тази книга, в съвременна България?

Замисълът и мотивацията за всяка една книга се променят в процеса на нейното оформяне и тази книга не е изключение. Най-общо казано обаче, можем да маркираме три причини, които мотивираха подготовката и реализацията на този сборник. Най-напред, с публикуването на *Автономизъм и марксизъм* целяхме континуитет с публикацията на „Нови Леви Перспективи” от миналата година - сборника *Маркс: хетерогенни прочити от XX век*, който целеше да въведе в българския контекст широка палитра от текстове, дискутиращи различни аспекти на наследството на Маркс. Продължаваме да виждаме възможностите за диалог и взаимно допълване между тези две книги, които могат да се четат и заедно. На второ място обаче, искахме и да въведем в обращение и една подривна, позабравена, нерядко потискана, а в контекста на България и почти непозната традиция в марксистката практическа теория, тази на автономисткия марксизъм. Правим го не само за да допринесем към разбиването на идеологически мотивираните уравнения между радикалното наследство на Маркс и реалностите на „държавния/бюрократичен” социализъм в страни като България (уравнения, които и днес налагат една продължаваща *denkverbot*). Правим го също така и защото традицията на автономисткия марксизъм ни предлага един политически ангажиран и активистки марксизъм, в който нестихващата диалектика между теория и практика задава модела на един различен и безпрецедентен радикализъм. Както вече споменахме, гледаме на автономисткия марксизъм и като на един глобален марксизъм, който не се свени да дискутира (в най-добрите си моменти) въпросите на пола, сексуалностите и възпроизводството, а дори и своите европоцентристки основания.

На трето място сме наясно, че издаваме тази книга в рамките на строго специфичен момент от историята на постсоциалистическа България. В контекста на нестихващи протести и окупации, в които залозите са толкова високи, не е трудно да идентифицираме две

8 Вж. *The Idea of Communism*, London/New York: Verso, 2010, под редакторството на Славой Жижек и Костас Дузинас, както и текста на Бадиу в настоящия сборник; бел. авт.

доминиращи нагласи на колективното съзнание, които сковават политическото въображение. Първата нагласа си остава заслепена по западния капитализъм (или капиталистическия европоцентризъм), налагащ модела, който трябва да следваме, за да излезем от ситуацията на нестихваща криза. Втората предполага нарастващ уклон към национализъм и нерядко чиста проба расизъм, като един вид диалектическа реакция на Идеята за (недостижима) Европа. Ако първата позиция идентифицира основния проблем на страната като недостатъчна капитализация/европеизация, един вид дефицитен и изостанал капитализъм от „балкански тип” (а с това води и до „автоколонизация”), който трябва да бъде преодолян, следвайки „чистия” модел на Запада, то втората локализира проблема в присъствието на чужди тела-паразити, които нарушават органичното цяло на нацията: от мюсюлмани бежанци и роми, застрашаващи националната хигиена, до свръхбогати западноевропейски елити, закосвенели в бюрократична инерция. Говорим за „диалектика” помежду им, защото това, което за едната е проблемът (национална недостатъчност), за другата е решението и обратно.

Струва ни се обаче, че през последните години, и особено последните няколко месеца, ставаме свидетели и на една трета нагласа, чиито най-явни носители днес включват прекариата от февруарските протести, както и студентите от лятото насетне. Казваме това, без да идеализираме нито едната, нито другата страна (националистическият уклон на първите и сексистките и патриархални нагласи на вторите например са очевидни). Казваме го и с ясното съзнание, че и двете страни все още са в процес на търсене на своя език и въображаемо и продължават да изпитват трудности да артикулират политически проект. Жив остава и въпросът за възможностите за коалиране между работниците прекарии и студентите (също прекарии), чийто подривен потенциал е добре познат, поне от '68 г. насетне. Но въпреки всички тези проблеми, а може би и заради поне част от тях (и най-вече липсата на ясен политически проект), може би не е толкова уместно да сме твърде критични към бъдещото им развитие. И може би именно този вакуум от идеи и алтернативи, това един вид „празно означаващо”, ни показват на практика, че провалът не е единствената и неизбежна съдба на новата вълна от протести в България.

Затова и след като започнахме с един либерален (и на практика капиталистически) аргумент, искаме да завършим и с друг такъв. Нейоми Клайн ни напомня една от най-циничните, но и проникновени идеи на Милтън Фридман, бащата на неолибералната идеология от 80-те години, според която всяка криза е и възможност, която открива нови бъдещи посоки на развитие. Коя от тези посоки ще се реализира

на практика, според Фридман, зависи от идеите, които циркулират в едно общество, „the ideas lying around”⁹.

Може би е дошло време да се поучим и от неолибералите¹⁰. България, а и не само тя, днес е в състояние на постоянна криза, на кризата като нормално състояние на нещата. По тази причина, следвайки примера на Фридман, е възможно да тълкуваме кризата и като възможност, в която особено важни са идеите, които циркулират и буквално „лежат наоколо”. Смеем да се надяваме, че с настоящия сборник по автономистки марксизъм ще допринесем, поне минимално, за циркулирането на нови идеи в България, и то не само в академичните среди. Така че, с риск да прозвучим наивно, се надяваме тази книга да се радва на относително дълъг живот, както сред академици, така и сред политически активисти.

9 Вж. особено гл. 1 от Нейоми Клайн, *Шоковата доктрина*, превод „Банда ентусиасти”, София: Изток-Запад, 2011; бел. авт.

10 Като тук е мястото да допълним, че подобна идея бе взета абсолютно насериозно от един теоретичен кръжок на име „акселерационизъм”, вдъхновен от шизоаналитичния проект на Делюз и Гатари, който кулминира във възгледа че детронирането на капитала лежи в умишленото му забързване до максималната му скорост, която ще го унищожи; че е крайно време да капитализираме методите на капитала за целта на една всеобща комунизация като антипода на „комунизма на капитала” (вж. бел. 1 тук). Вж. Alex Williams and Nick Srnicek, *#ACCELERATE: Manifesto for an Accelerationist Politics*, 2013, в: www.accelerationism.files.wordpress.com/2013/05/williams-and-srnicek.pdf (достъп 10.12.2013); бел. авт.